

*Dr Dragan K. Nikolić, redovni profesor  
Univerzitet u Nišu  
Pravni fakultet u Nišu  
dnikolic@prafak.ni.ac.rs*

## POČETAK RADA NA GRAĐANSKOM ZAKONIKU U KNEŽEVINI SRBIJI\*

**Sažetak:** Rad govori o izradi građanskog zakonika u Kneževini Srbiji 1829–1834. godine. Autor iznosi podatke o rezultatima rada dvaju komisija zaduženih za sačinjavanje građanskog kodeksa – zakonodajteljne i zakonopraviteljne i promena-ma u njihovom sastavu. Ukazuje se i na pojedine kontroverze i netačne podatke koje literatura pruža o prvim neuspešnim radovima na kodifikaciji građanskog prava u Kneževini Srbiji.

**Ključne reči:** Kodifikacija građanskog prava, zakonodateljna komisija, zakonopraviteljna komisija, Srpski građanski zakonik.

Prvi pokušaj izrade građanskog zakonika u Srbiji svedoči o početnim zakonodavnim nastojanjima, dilemama, zabludama i nesnalaženju jedne mlade države i jednog klasno još uvek neraslojenog društva sa različitim, često nejasno definisanim, prikrivenim i protivurečnim interesima pojedinih grupa. Ima dovoljno razloga da se ovaj pokušaj sagledava i u okvirima tada sve prisutnije tendencije da se ograniči samovolja kneza Miloša i da se preko zakonodavstva stvore formalni preduslovi za šire uključenje u robnonovčane tokove i onih društvenih slojeva koji nisu činili Kneževu privilegovanu okolinu. Neuspeh ovog zakonodavnog poduhvata takođe ima nekoliko svojih pozadina; na jednoj strani je stvarna, više puta nedvosmisleno ispoljena nezainteresovanost kneza Miloša da Srbija dobije pisane zakone, na drugoj – pravnička neukost članova Zakonodatelne komisije.

Postupak izrade građanskog zakonika u Miloševoj Srbiji vremenski se može podeliti u dve etape. Prva traje od juna 1829. godine, kada na Knežev poziv Vuk Karadžić stiže u Kragujevac i postaje član Zakonodatelne komisije, do početka

---

\* Rad je prezentovan na Međunarodnoj naučnoj konferenciji Pravna tradicija i novi pravni izazovi, održanoj 03. i 04.10.2019. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.

1831. godine kada je nacrt građanskog zakonika čitan na Skupštini. Sve do marta 1834. godine, o sudbini ovoga projekta se ništa ne zna. Delatnost Komisije oživljava upravo tada i po Miloševom nalogu posao preuzimaju ministar pravde Lazar Teodorović i Dimitrije Davidović, sekretar Kneževine kancelarije. Ubrzo posle januarske skupštine 1835. rad na građanskom zakoniku zamire sve do 1837. godine. U međuvremenu je Porta izdala dva za Srbiju važna Hatišerifa, ali odredbe o slobodi trgovine sadržane u Hatišerifu iz 1830. godine nisu mogle da zadovolje težnje onog društvenog sloja u Srbiji koji se, u uslovima Miloševog apsolutizma i brojnih zloupotreba njegovih starešina, zalagao za potpunije garantovanu slobodu trgovine, ličnu i imovinsku sigurnost uopšte. Ovakvi zahtevi izneti još u Đakovoj buni 1825. godine, ponoviće se i u Miletinjoj bini 1835. godine, tako da pitanje donošenja pisanih zakona, pa i samog građanskog zakonika, ostaje trajno aktuelno i u poslednjim godinama Miloševe prve vladavine.

Sve dosadašnje analize društvenog, političkog i pravnog poretka Kneževine Srbije nedvosmisleno pokazuju da je rad na građanskom zakoniku otpočeo u uslovima nepostojanja čak ni minimuma lične i imovinske sigurnosti stanovništva. To je samo jedna od mnogih osobenosti novovekovne pravne istorije Srbije, budući da se građanski zakonic i javljaju „pošto su se ekonomsko-društveni odnosi kapitalističkog društva već razvili i postali dominirajući“<sup>1</sup>. U Srbiji tokom prve vladavine kneza Miloša, naprotiv, kapitalistički odnosi bili su tek u začetku, a malobrojni krupniji trgovci, kao embrioni potonje domaće buržoazije, podjednako su daleko od političke vlasti i uticaja na državnopravno izgrađivanje zemlje, koliko i obični seljaci. Ipak, čak i taj prilično tanak društveni međusloj, oseća nedostatak pravnih i političkih ustanova kojima bi se ograničila Kneževa samovolja, učinio sigurnijim robonovčani promet i ubrzao razvitak kapitalističkih odnosa u celini. To je bilo nemoguće bez pravnih garancija slobode ugovaranja i ravnopravnosti strana ugovornica, što je u ondašnjoj stvarnosti Kneževine Srbije bilo direktno suprotno prikrivenim formama eksploatacije stanovništva, kao što su npr. bili kuluk i zelenašenje.

Knežev interes bio je da se održava pređašnje stanje, pa njegov pristanak da bude prividan inicijator i organzator posla oko izrade građanskog zakonika može se objasniti kao posledica društvenog pritiska i stalno rastućeg nezadovoljstva čije bi trajnije ignorisanje moglo da ozbiljno ugrozi Kneževine pozicije. Ma koliko javno izražavao zadovoljstvo zbog rada na zakonima, knez Miloš je intimno bio nepokolebljiv u uverenju da je „bolje vladati i upravljati bez zakona, jer onako se – veli – čovek veže za hartiju pa ne može da čini ni zla, ni dobra“<sup>2</sup>. Da mu nije

---

<sup>1</sup> Ružica Guzina, „Istorijski osvrt na karakter i značaj Srpskog GZ iz 1844. godine“, *Istorijski glasnik* 1/1949, 28.

<sup>2</sup> Vuk Karadžić, *Istorijski spisi, Sabrana dela*, Beograd 1969, 236.

bilo ozbiljno stalo da se posao izrade građanskog zakonika uspešno privede kraju, vidi se i kroz česte, bez stvarnih razloga promene u sastavu Zakonodatelne komisije, kroz stalno menjanje zaduženja njenih pojedinih članova ili dozvoljavanje dugih odsustava članovima Komisije i slično. Politikom taktiziranja, knez Miloš je dobijao na vremenu, a samo postojanje i kakav-takav rad Zakonodatelne komisije bili su mu za početak dovoljna odbrana od onih koji su ga optuživali za vladavinu bez zakona. U prilog odugovlačenju rada na zakonima objektivno su išle i aktuelne spoljnopolitičke okolnosti u regionu, naročito okončanje rusko-turskog rata 1829. godine i iščekivanje primene onih odredbi Jedrenskog mirovnog ugovora koje su se ticale obaveze Turske da Srbiji obezbedi i garantuje značajne pogodnosti.

Na skupštini u Kragujevcu januara 1830. godine knez Miloš u svojoj besedi prvi put javno pominje rad na zakonima.<sup>3</sup> Dimitrije Davidović je o tome govorio i ruskom poslaniku u Carigradu Ribopjeru tokom februara i marta iste godine.<sup>4</sup> Već juna 1830. knez Miloš u rusku prestonicu šalje jednu deputaciju da izrazi zahvalnost ruskom caru za ulogu koju je Rusija imala kod izdavanja Hatišerifa o samoupravi Srbije i da zatraži odobrenje za srpske zakone koji su, po Kneževim rečima, već bili gotovi. Rad na građanskom zakoniku u Srbiji pomenut je i u jednom pismu francuskog diplomate; Boa-l-Kont (Bois le Conte) u svom pismu od 4. juna 1834. godine u obaveštava vladu u Parizu da se srpski Knez sprema da Skupštini podnese građanski zakonik izrađen po ugledu na Napoleonov Kodeks.<sup>5</sup>

Najviše obaveštenja o Zakonodatelnoj komisiji dobijamo iz prepiske Vuka Karadžića. Posebno je značajno njegovo pismo Jerneju Kopitaru iz decembra 1829. godine u kojem ga izveštava da je na Mitrovdan prethodne godine bio pozvan u Kragujevac radi pisanja zakona. „Trebalo je Napoleonov kodeks prevesti na srpski, od riječi do riječi, samo da se razumije, pa će posle Komisija u kojoj će on [Dimitrije Davidović] biti sekretar izabrati ono što je za Srbe, a izostaviti ono što nije. Protiv različenoga moga predstavljanja ostane pri tome da se zakoni mogu i moraju za 6 mjeseci (od Mitrova dne do Đurđeva dne) lasno svršiti i po tom odma štampati“.<sup>6</sup> Vuk je, po svoj prilici, izgleda želeo da se što pre oslobodi ovoga posla; izgovarajući se porodičnim razlozima, on se sredinom decembra 1828. vraća u Beč. U istom pismu Vuk je zabeležio i ovo: „... a građanske zakone poslali u Šabac nekome grčkom učitelju, te ji preveo tako da se ništa ne razumije, a na mnogim mestima crkao bi čovek od smija čitajući njegov

<sup>3</sup> Mihailo Gavrilović, Miloš Obrenović, knj. III, Beograd 1912, 155.

<sup>4</sup> M. Gavrilović, 189.

<sup>5</sup> „Srbija u godini 1834“, SKA Spomenik XXIV, Beograd 1894. (pismo francuskog diplomate Boa-l-Konta ministru spoljnih poslova u Parizu od 4. juna 1834)

<sup>6</sup> Vukova prepiska, knj. I, Beograd 1907–1924, 353.

prevod“ . Taj grčki učitelj je Georgije Zaharijadis, angažovan za prevođenje Napoleonomovog kodeksa pismima od 16. februara, 1. juna i 22. jula 1829. godine.<sup>7</sup> O ovom prevodu se ništa pouzdanije ne zna, čak se ne može sa sigurnošću utvrditi ni kog meseca je završen, kako bi se barem znalo koliko dugo je rađen. Postoji jedno pismo Zaharijadisa upućeno knezu Milošu u Kragujevac iz Šapca 11. jula 1829, za koje možemo samo nagađati da je možda bilo propratno pismo uz prevod francuskog Građanskog zakonika. „Knjigu koju ste meni s nalogom da ju prevedem poslati izvolili – piše Zaharijadis – uzimam sebi čast i slobodu Vam kupno s prevodom njenim vratiti“.<sup>8</sup>

Juna meseca 1829. godine Vuk Karadžić se vraća u Kragujevac i zatiče rad na zakonima bezmalo u stanju kakvo je bilo pre sedam meseci. Članovi Zakonodatelne komisije su se već jula meseca razišli, da bi se, u nešto izmenjenom sastavu, ponovo sastali septembra te iste 1829. godine. Vuk je o tome zabeležio sledeće: „Opet se skupi Zakonodatelna komisija i dovede joj se iz Šapca novi pisar Lazar Zuban, a umesto kneza Vase [Vasilija Popovića] i Radomirovića [Pavla Radomirovića] dovede joj se knez Laza Teodorović i da bi svoj posao mirnije raditi mogla, premesti se u Veliki sud. Znajući da ono predašnje nije svršeno ništa, predložim da se sada u društvu za astalom štilizira, pa ako i uzide polako, barem će se znati šta je svršeno sasvim. I počevši tako do konca meseca septemvrija [1829. god.] svršimo kojekako do polovine Građanski zakona“<sup>9</sup>. O načinu rada Komisije nemamo nikakvih podataka osim jedne jedine rečenice u maločas citiranom Vukovom pismu: „Oće li se šta primiti ili neće, svi smo imali jednaku vlast govoriti, ali kako će se što kazati to je bio moj osobit posao i to sam ja pisaru diktirao“.

Kada je završena polovina nacrtu građanskog zakonika, krajem septembra 1829. godine, Vuk Karadžić zbog bolesti prelazi u Zemun. Ponovo se vraća u Kneževinu Srbiju početkom januara 1830, a Knez ga aprila imenuje i za člana Opštenarodnog suda i za predsednika Zakonodatelne komisije. Građanski zakonik rađen je i tokom čitave 1830. godine, ali o tome nema sačuvanih podataka. Jedino se pouzdano može reći da ni ove godine Komisija nije radila kontinuirano, niti u punom sastavu. Nacrt građanskog zakonika je ipak bio gotov krajem 1830. godine. Obaveštavajući Jerneja Kopitara o ustanovljenju prve srpske štamparije, Vuk u pismu od 20. februara 1831. godine piše: „Sode Milosch može biti da će biti prva knjiga koja će se ovde štampati“.<sup>10</sup> Vukova očekivanja, međutim, bila su preuranjena. Čak i deset meseci kasnije, jedino mu preostaje da o budućim zako-

---

<sup>7</sup> A. Jovanović, „Rad na toržestvenim zakonima“, Arhiv za pravne i društvene nauke, knj. VIII, br. 4, Beograd 1909, 257-262.

<sup>8</sup> Arhiv Srbije, KK XXXVIII-170 (G. Zaharijadis Milošu, pismo od 11.7.1829)

<sup>9</sup> Isto kao u napomeni 6.

<sup>10</sup> Vukova prepiska, knj. I, 396.

nima, sa izvesnom gorčinom, zabeleži ovu misao: „Kada će se štampati i u sudove uvesti to samo gospodar zna.“<sup>11</sup> Sudeći po jednom pismu Joakima Vujića, nacrt građanskog zakonika nije naišao na podršku kada je krajem 1830. godine u Kragujevcu čitan „u prisustvu neki otmeni serbski lica.“<sup>12</sup>

Može se pretpostaviti da je dalja sudbina nacrtu građanskog zakonika bila uslovljena i utiskom koji je na Miloša ostavila poražavajuća kritika njegove vladavine u čuvenom Vukovom pismu iz 1832. godine. Kneževo ogorčenje i gnev prema autoru ovoga pisma, lako su se mogli u njegovoj podsvesti usmeriti i na sam nacrt građanskog zakonika u čijoj je izradi Vuk živo učestvovao. Inače, neposredan rad Vuka Karadžića na izradi nacrtu građanskog zakonika završio se još aprila 1831, a već oktobra iste godine on je napustio Srbiju.

O ostalim članovima Zakonodatelne komisije zna se neuporedivo manje, a za neke je čak sporno i da li su uopšte bili njeni članovi. Dimitriju Davidoviću je Knez bio poverio neke zadatke još u pripremnoj fazi ovog zakonodavnog poduhvata. Po Vukovim rečima, upravo je Davidović bio predložio da se prevodi baš francuski Građanski zakonik, ali se u literaturi nailazi i na drugačija mišljenja; pozivajući se na svedočenje dr Kuniberta, Aleksa Jovanović veli da je Davidović predlagao Knezu „austrijske zakone koji su važili u Vojničkoj Granici i bili srodni i bliski narodu u Kneževini svojom prostotom i kratkoćom“<sup>13</sup>. Pretpostavka o autentičnosti ovakve Davidovićeve inicijative je malo verovatna, kada se ima u vidu pismo kneza Miloša napisano i poslato Komisiji 10. aprila 1834. godine, gde sam Knez veli da je saznao kako su austrijski građanski zakoni kraći i razgovetniji od francuskih, pa predlaže da se i oni koriste prilikom prepravke nacrtu građanskog zakonika.<sup>14</sup> Mada je obavio pripreme za kodifikatorski rad, Dimitrije Davidović nije zvanično bio član Zakonodatelne komisije u prvoj fazi njenog rada. Već na prvoj njenoj sednici 22. juna 1829. zamenio ga je Knežev pisar Jovan Popovski. Ponovo će se Davidović uključiti u rad Komisije tek marta 1834. godine.

Prema zabeleškama Vuka Karadžića, članovi Zakonodatelne komisije prilikom njenog osnivanja, pored Jovana Popovskog, bili su knez Vasilije Popović, knez Pavle Radomirović, prota Mateja Nenadović i knez Đoka Protić. Ovakav je bio sastav Komisije juna 1829. godine, a već septembra dolazi do promena: u njenom sastavu više nisu Popović i Radomirović, a za novog člana je imenovan knez Lazar Teodorović; novi sekretar Komisije umesto Jovana Popovskog postao je Lazar Zuban. Kada je knez Miloš aprila 1830. imenovao Vuka Karadžića za člana Opštenarodnog suda u

<sup>11</sup> 11 Isto, 336. (pismo L. Mušickom od 21.12.1831)

<sup>12</sup> 12 Vukova prepiska, knj. III, 754. (pismo od 2.12.1837)

<sup>13</sup> 13 Aleksa Jovanović, „Zakonodavstvo Knjaza Miloša“, Pravda, organ naprednjačke omladine br. 51 od 20. februara, str. 2, Beograd, 1907.

<sup>14</sup> Porota, list za pravne i državne nauke, Beograd 1881, 302 – 303.

Kragujevcu, u sastav Komisije ulaze još dva člana – Sima Mihailović Sloma i Stefan Radičević. Po sećanjima Jovana Hadžića, sastav Komisije bio je nešto drugačiji; on uopšte ne pominje Popovića, Radomirovića, niti protu Nenadovića, ali pominje protu Žujovića koji se, pak, u Vukovim zapisima uopšte i ne pominje kao član Komisije. Nil Popov i Mita Petrović o sastavu Komisiji govore drugačije i od Vuka Karadžića i od Jovana Hadžića, a Mihailo Gavrilović, nepominjanjem bilo kakvih promena u sastavu Zakonodatelne komisije, doprinosi stvaranju pogrešnog utisak da su jedni te isti ljudi sve vreme radili na prvim pisanim zakonima u Kneževini Srbiji.<sup>15</sup> Čak i kada se imaju u vidu sve ove razlike u istorijskim izvorima i literaturi oko personalnog sastava Komisije, nije teško zaključiti da knez Miloš za izradu građanskog zakonika nije angažovao niti jedno lice koje bi imalo potrebna pravnička znanja. Posmatrano s aspekta pravne struke, Komisija je, dakle, bila čisto laička. Ovo njeno svojstvo ne umanjuje ni činjenica da je svojevremeno u Karađorđevoj ustaničkoj Srbiji Vuk Karadžić radio pri ondašnjim sudovima (magistratima) i u Praviteljstvu-juščem sovjetu. Mada je nesporno bio najugledniji i verovatno najpismeniji član Zakonodatelne komisije, Vuk Karadžić, velikan naše i uopšte slovenske kulture, takođe nije imao pravnička znanja neophodna za jedan tako stručan i zahtevan posao kakav je izrada građanskog zakonika.

Rasprostranjenu u starijoj literaturi pretpostavku da se od Vukovog odlaska iz Srbije oktobra 1831. do marta 1834. godine nije ništa radilo na projektu srpskog građanskog zakonika, u sumnju dovodi jedno pismo Stefana Radičevića upućeno knezu Milošu u Požarevac 10. avgusta 1833. godine: „Primio sam visoko poštajemi nalog Vaše Svetlosti od 9. t.m. N. 2743 s kojim ste mi zapovediti blagovoleli da do povratka Vaše Svetlosti s prečišćavanjem organičkog Građanskog zakona i s pripremljenijem zakonodavstva gotov budem (...)“.<sup>16</sup> Pošto Radičević u svom pismu govori u jednini, možda Zakonodatelna komisija u ovo vreme i nije bila na okupu, a da je Knez njega lično zadužio da i dalje radi na tekstu ovog nacrtu zakonika.

Marta meseca 1834. godine Zakonodatelna komisija nastavlja rad na nacrtu zakonika. Nije poznato da li je tada knez Miloš zahtevao nekakve donune ili pre-rade. Sudeći po tome što je Komisija poslala Knezu na uvid samo deo nacrtu, a imajući u vidu da je čitav nacrt bio završen još krajem 1830. godine, uverljivija je pretpostavka da je Knez ipak bio naložio nekakvo prepravljavanje teksta. U prilog tome govori i jedan neobičan detalj iz Kneževog pisma od 10. aprila 1834. u kojem se on sada Komisiji više ne obraća kao kao „zakonodatelnoj“, tj. zakonodavnoj, već kao „zakonopopravitelnoj“, tj. onoj koja popravlja nacrt zakonika. Zahvaljujući jednom drugom Kneževom pismu napisanom desetak dana ranije (31. marta

---

<sup>15</sup> Jovan Hadžić, „Spomeni“, Ogledalo srbsko I, Novi Sad 1864, 36; Nil Popov, Srbija i Rusija I, Beograd 1870, 251-259; Mita Petrović, Finansije i ustanove obnovljene Srbije, knj. I, Beograd 1901, 579-583.

<sup>16</sup> Arhiv Srbije, KK XV-1239.

1834), može se ponešto saznati i o samom sadržaju nacrtu građanskog zakonika. Vraćajući Komisiji deo nacrtu koji mu je bio dostavljen na uvid, Knez Ljutito negoduje zbog onoga što se našlo u nacrtu: „S početka je i kojekako, ali posle je sve gore i gore i tako da ja ne znam ili su ti ljudi koji su te zakone pisali bili pijani, ili sasvim ludi. O bezbračno rođenoj deci trpaju sve koješta, koje ništa ne valja, niti je putno; o nasljediju zaokupili su sila Božija tabaka pisati, a sve je koješta i izlišno, a što je najgore, nerazgovetno, osobito o nasljedijama usporednih rodbina; o poklonima pak i povratku ovih pri nasleđivanju, o testamentima, tako je tu natrpano mnogo i bez razloga, da mu se ne zna ni kraja ni konca. Gdigi opet pomešane su reči strane, koje nisu za razumevanje našega naroda (...)“.<sup>17</sup>

Istorija prvog pokušaja izrade građanskog zakonika u Srbiji bila bi nepotpuna ako bismo izostavili savete i uputstva koja je u ovom pismu knez Miloš dao Komisiji: „Da se iz ovih zakona izostavi sve što je god izlišno i vrlo opširno (...) a i na svaki način zakoni valja svagda da budu razgovetni i da se o razumevanju njihovom parnice ne vode (...) Da sve strane reči, koje same po sebi ne mogu se znati šta znače, sasvim izostave i neka traže srpske (...) neka najpre u jednom členu opišu šta ta reč znači, pa onda neka o njoj i njenom predelu u kom ona deluje govore (...) Vo opšte nek na to idu da se iz zakona tih parnice lako ne rađaju, nek stvari u njima ne zapleću, no bez čega može biti nek se izostavi.“

Mada je Komisiji postavio obimne i dugoročne zadatke, knez Miloš na Skupštini u Kragujevcu 1. juna 1834. godine ipak obećava da će zakoni uskoro biti gotovi i da će se sastati Skupština koja će ih usvojiti. Ponegde se u literaturi čak može naći tvrdnja (npr. u pomenutom radu Mite Petrovića iz 1901. godine) da je građanski zakonik usvojen na Sretenjskoj skupštini 1835. godine, što nikako ne odgovara istorijskoj stvarnosti. U besedi na ovoj Skupštini sam knez Miloš je izričito rekao da je dao na još jedno pregledanje „knjigu naši građanski i krivični zakona koji su se četiri godine dana sočinjavali i koji će se sudovima našim predpisati, da po njima brane pravoga, a krivom da sude (...) Time će svaki Srbin naći odbranu ne u umu sudije već u samom zakonu.“<sup>18</sup>

Jovan Hadžić u svojim „Spomenima“ takođe otkriva ponešto od sadržaja nacrtu građanskog zakonika koji je izradila Zakonodatelna komisija. „Pri pregledanju zakona – veli Hadžić – osobito su nam dve stvari u oči pale. Jedna se tiče prava sobstvenosti ili svojine, a druga što se tiče prava žena i kćeri pri naslediju. Jer, istina da je sve poradi ova dva predmeta u celom prostranstvu prevedeno bilo iz francuskih zakona ili je pored toga dodano nekoliko paragrafa, kojima je pravo sobstvenosti porečeno i prava ženama i kćerima pri naslediju okrnjena“<sup>19</sup>. U

<sup>17</sup> Isto kao u napomeni 14.

<sup>18</sup> Novine Srbske br. 5, od 2. februara 1835. godine

<sup>19</sup> J. Hadžić, 132.

svom izveštaju knezu Milošu, Hadžić uz ostalo piše i ovo: „Primetili smo da je pri obrabotanju ovog predmeta Zakonik Napoleonov (...) ne samo za osnov uzet, no da je po većoj časti od reči do reči na srbski preveden, s tom razlikom što je po nešto na mestu izostavljeno, a po nešto, i to vrlo malo, drugačije pridodano. Ovaj Zakonik po našem mnjenju za Srbe i Srbiju nije. Jer zakoni iz Francuskog zakonika prevedeni jesu zakoni sasvim strani, za stran narod i prosvještenijem i političkim stanjem i naravima i običajima i sklonostima različan od Serbskoga, zakoni u drugim obzornostima i otnošenijama napisani, sledovatelno za Srblje neprilični“ (...) <sup>20</sup>

Dolaskom Jovana Hadžića u Kneževinu Srbiju 1837. godine, francuski Code civil je napušten kao uzor za budući srpski građanski zakonik. Odbacujući jedan strani zakonik kao prototip, a protivno uveravanjima koja je davao knezu Milošu da srpski građanski zakonik treba da bude zasnovan na domaćem običajnom pravu, Jovan Hadžić se ipak okreće jednom drugom stranom uzoru – austrijskom Građanskom zakoniku. Ako je u oblasti porodičnog i naslednog prava još i bilo moguće zadržati neke običajne ustanove, za stvarno i obligaciono pravo Hadžić je tokom izrade SGZ morao da iz AGZ preuzima mnoga gotova rešenja. Nema podataka o tome da li je, i u kojoj meri je Hadžić u svom kodifikatorskom radu koristio i postojeći nacrt Zakonodatelne komisije kneza Miloša. Sličnost, pa i identičnost pojedinih odredaba budućeg srpskog Građanskog zakonika sa rešenjima koja sadrži francuski Code civil, ponajmanje mogu potkrepiti hipotezu o eventualnom i delimičnom Hadžićevom oslanjanju i na Code civil, budući da je svoje vreme i sam AGZ odatle bio preuzeo mnoga tamo postojeća rešenja.

## LITERATURA I IZVORI

- Pismo Georgija Zaharijadisa knezu Milošu od 11. jula 1829. godine, Arhiv Srbije, KK XXXVIII-170
- Pismo Vuka Karadžića Jerneju Kopitaru iz decembra 1829. godine, Vukova prepiska, knj. I, Beograd 1907 – 1924, 353.
- Pismo Vuka Karadžića Lukijanu Mušickom od 21. decembra 1831. godine, Vukova prepiska, knj. I, Beograd 1907-1924, 396.
- Pismo Stefana Radičevnca knezu Milošu od 10. avgusta 1833. godine, Arhiv Srbije, KK XV-1239.
- Pismo kneza Miloša Zakonodatelnoj komisiji od 10. aprila 1834, „Porota“, list za pravne i državne nauke, Beograd 1881, 302 – 303,
- Pismo francuskog diplomate Boa-l-Konta ministru spoljnih poslova u Parizu od 4. juna 1834, Srbija u godini 1834. SKA Spomeni XXIV, Beograd 1894.
- Beseda kneza Miloša na Skupštini, „Novine Srbske“ br. 5, od 2. februara 1835.

---

<sup>20</sup> A. Jovanović, Rad na toržestvenim zakonima, „Arhiv“, knj. XI, br. 2, Beograd 1909, 19.



- Pismo Joakima Vujića od 2. decembra 1837. godine, Vukova prepiska, knj. III, Beograd 1907-1924,754.
- Gavrilović M, *Miloš Obrenović*, knj. III, Beograd 1912, 155.
- Guzina R, *Istorijski osvrt na karakter i značaj Srpskog GZ iz 1844. godine*, Istorijski glasnik 1, Beograd 1949, 28.
- Jovanović A, *Zakonodavstvo knjaza Miloša*, „Pravda“, organ naprednjačke omladine br. 51, od 20. februara, str.2, Beograd, 1907.
- Jovanović A, *Rad na toržestvenim zakonima*, „Arhiv“, knj. VIII, br. 4, Beograd 1909, 257-262.
- Jovanović A, *Rad na toržestvenim zakonima*, „Arhiv“, knj. XI, br. 2, Beograd 1909, 19.
- Karadžić V, *Istorijski spisi*, Sabrana dela, Beograd 1969, 236.
- Nikolić D, *Rad na građanskom zakoniku u Srbiji 1829-1835. godine*, zbornik „Sto pedeset godina od donošenja SGZ“, Beograd: SANU, 1996, str. 85-92.
- Nikolić D, *Građanski zakonik, knez Miloš Obrenović i Zakohodavna komisija u Srbiji 1829-1835. godine*, zbornik „Srpski građanski zakonik:170 godina“, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2014, str. 63-72.
- Petrović M, *Finansije i ustanove obnovljene Srbije*, knj. I, Beograd 1901, 579-583.
- Popov N, *Srbija i Rusija I*, Beograd. 1870, 251-259.
- Hadžić J, *Spomeni*, „Ogledalo srbsko“ I, Novi Sad 1864, 36.

Dragan K. Nikolić, Ph.D., Full Professor  
University of Niš  
Faculty of Law Niš  
dnikolic@prafak.ni.ac.rs

## Early Civil Law Codification Efforts in the Principality of Serbia<sup>21</sup>

**Abstract:** *This paper is a synthesis of research results stemming from the author's earlier studies on the unsuccessful attempt of drafting the first civil code in the Principality of Serbia in the period from 1829 to 1835. The failure of this codification effort is observed in light of several important historical facts reflecting the relations between Prince Miloš Obrenović and the Legislative Committee. Prince Miloš was indeed the one who initiated the drafting of the civil code, which was to be modelled on the French Civil Code of 1804. Moreover, the Committee membership was appointed by the Prince himself. Yet, in the specific historical circumstances, the Prince's initiative was actually a political move largely forced by the widespread discontent with his autocratic rule without enacting legislation.*

*Many indications suggest that Prince Miloš assumed that the public discontent would subdue if he were recognized in the public eye as the one who had established the Legislative Committee for drafting the civil code, and that it would suffice to allow the Committee to embark on the codification work. Yet, Prince Miloš was not genuinely interested in a successful outcome of this project. It is rather symptomatic that the members of the Legislative Committee, which were appointed by the Prince himself, had no legal knowledge and skills for such a serious codification project. On the other hand, Prince Miloš frequently acted on his own accord, kept changing the Committee members without any explanation, allowed frequent interruptions and long periods of inactivity, and granted long leaves of absence to individual members of the Committee. When the Committee finally prepared the draft version of the civil code, Prince Miloš was highly negative and critical about it, and he practically dismissed it altogether. The manuscript of this draft civil code has not been preserved in the historical archives. Bits and pieces of its content may barely be reconstructed, mainly by examining the contents of letters in which Prince Miloš passed his extremely negative remarks and extended his criticism on the draft civil code.*

**Keywords:** *codification of civil law, Principality of Serbia, drafting the civil code, Prince Miloš Obrenović.*

Datum prijema rada: 04.11.2019.

---

<sup>21</sup> This paper has been presented at the International Scientific Conference Legal Tradition and New Legal Challenges, held on October 3rd and 4th, 2019, at the University of Novi Sad Faculty of Law.